

Internationale Humanitære Beredskab
Udenrigsministeriet
Asiatisk Plads 1
1448 København K

13. januar 2005

Den venlige diktator vandt igen

Præsidentvalget i Kazakhstan 4. december 2005

Rapport fra præsidentvalget i Kazakstan fra Erik Thau-Knudsen, langtidsobservatør for ODIHR / OSCE

Resumé

Præsidentvalget i Kazakhstan den 4. december 2005 foregik fredeligt og blev et knusende nederlag til oppositionen. Landets leder siden 1989, Nursultan Nazarbaev, fortsætter med 91,15% af stemmerne som præsident syv år endnu. Det skete efter en valgkamp, som stod i ulighedens skær, og under forfølgelse af oppositionen. Med trusler om firing eller eksmatrikulation hængende over hovedet blev studerende, offentligt og privat ansatte tvunget til at deltage i vælgermøder til fordel for Nazarbaev. Egentlig svindel på valgstederne den 4. december kunne ODIHRs og Europarådets observatører dog ikke registrere.

Oppositionen udraderet

Kazakhstans siddende præsident Nursultan Nazarbaev blev genvalgt ved valget den 4. december 2005. Med en tilslutning på 91,15 % nærmest udraderede Nazarbaev oppositionen. Hans nærmeste rival Zharmakhan Tuyakbai fik 6,61%. Nazarbaev — hvis kandidatur var blevet rejst af Kazakhstans Nationale Koalition bestående af hans eget Otan ("Fædrelandspartiet"), datterens parti Asar ("Alle sammen"), Borgerpartiet, Agrarpartiet, bondepartiet Aul ("Landsbyen") og det nationale vækkelsesparti Rukhaniat — har siddet på magten i landet siden 1989, da Sovjetunionens leder Mikhail Gorbatsjov udnævnte Nazarbaev til posten som generalsekretær for Kazakhstans kommunistparti. Især hen mod slutningen af 1990-erne konsoliderede Nazarbaev sin position økonomisk ved at gøre centrale dele af den kazakhstanske økonomi til sin personlige ejendom. Har var dog så storsindet at forære sin kone Almatys lufthavn.

Rør ikke ære og formue

Valgloven kræver, at alle kandidater kan fremvise en pletfri selvangivelse og formueopgørelse, et lovinitiativ, som skal forhindre korrupte politikere i at komme til magten. Under valget til Kazakhstans parlament i efteråret 2004 blev reglen brugt af pro-præsidentielle kandidater til at bremse opponenterne ved at melde dem til skattemyndighederne. Denne paragraf kunne dog ikke ramme Nazarbaev i 2005. Han har dekretet, at "enhver granskning af præsidentens og hans nærmestes finansielle forhold er forbudt".

Det stillede valgkampen i et ulighedens skær. En anden iboende ulighed var den forfatningsmæssige særrregel om at forbyde "ethvert angreb på præsidentens ære og værdighed", en paragraf, som gentages i valgloven, forvaltningsloven og straffeloven i Kazakhstan, og som tolkes bredere end almindelige borgerlige paragraffer om æreskrænkelser. Nazarbaevs modkandidater havde derfor svært ved at komme frem med en passende argumentation i deres valgprogrammer. Præsidenten valgte i øvrigt ikke at tage formel del i valgkampen. Debatterne, som der kun var meget få af, blev derfor noget tamme, når den vigtigste kandidat f. eks. ikke var med i den direkte tv-transmitterede kandidatrunde, som landets centrale valgkommission arrangerede den 17. november 2005.

Massemedierne

I massemedierne havde valgkampen svært at blive kendt for offentligheden. Alle kandidater havde ret til to indslag med kandidatens program og levnedbeskrivelse — i aviserne to annoncer på op til 1 helside, i radio 2 x 10 minutter, i fjernsynet 2 x 5 minutter — til samme pris for alle kandidater. I Pavlodar oblast benyttede ingen kandidater sig af valgkampens regel for at sikre en ligelig behandling i

massemedierne. Reklamepriserne var skruet op til et niveau, hvor ingen kunne være med. Tuyakbay måtte "bløde" for 500.000 tenge (omkr. 23.000 DKK) for valgkampens første helsides annonce, som blev trykt i det landsdækkende dagblad *Kazakhstanskaja Pravda*. Siden da turde ingen kandidat bruge aviserne som middel. Redaktionelle avisartikler, som vedrørte valget, var enten neutrale over for oppositionen (i de officielle aviser), eller negativt ladede (i de fleste privatejede).

I september 2005 fremførte Rigsadvokaten påstande om, at bevægelsen "For et retfærdigt Kazakhstan", som stod bag Tuyakbays kandidatur, havde truffet forberedelser til væbnet opstand i tilfælde af et utilfredsstillende valg, blev viderebragt uden at journalisterne fulgte op på disse alvorlige påstande. Dette reflekterer i lige høj grad, hvor tendentiøse de kazakhstanske medier er, som journalistikkens almindelige niveau i landet. Påstandene — som i øvrigt ikke kunne bevises — bidrog i høj grad til at skabe frygt for oppositionen og for en "orange revolution" af ukrainsk tilsnit efter 4. december, og gik også igen i inden- og udenlandske massemedier efter valget — "folket valgte stabilitet". Præsidenten selv førte som nævnt ingen valgkamp. Til gengæld var han på forsiden af samtlige numre af de ikke-oppositionelle aviser gennem hele valgperioden. "Vi fører skam ikke valgkamp for præsidenten", som chefredaktør Pominov avisen *Zvezda priirtyshia* forklarede os i Pavlodar. "Vi skriver om Nazarbaev, fordi han er landets præsident."

Plakater

Samme manglende skelnen mellem kandidaten Nazarbaev og præsidenten Nazarbaev gik igen i gadebilledet. I alle byer i Kazakhstan så man mindst et par huagavle smykket med plakater i størrelsen ca. 10 x 20 meter, forestillende Nazarbaev. "Nej, de har ikke noget med valget at gøre. Det er præsidenten, de forestiller, og de har hængt der siden januar," fik ODIHRs langtidsobservatorer at vide alle steder, de spurgte. Det ville være troligt, hvis ikke lige at de blev sat op, så snart at man var sikker på, at 2005 ville blive et valgår, og hvis ikke at de var blevet pillet ned i dagene umiddelbart efter 4. december.

I gadehøjde kunne man se plakater for alle kandidater. Mens oppositionen var henvist til nogle få klakatsøjler, kunne Nazarbaevs folk få adgang til at reklamere for deres kandidat på stort set alle butiksvinduer og offentlige bygninger. Valgloven siger, at hvis en kandidat får adgang til at hænge materialer op på en offentlig institution, f. eks. et universitet, så skal samtlige kandidater have samme adgang. I praksis blev reglen dog omgået. Stort set alle rektorer for Pavlodars videregående uddannelsesinstitutioner var rekrutteret som aktive deltagere i Nazarbaevs præsidentvalgskampagne; jeg så dem selv komme til møde på det regionale kampagnekontor.

Jubilæer som vælgermøder

Alle kandidater undtagen siddende præsident holdt vælgermøder. Zharmakhan Tuyakbay var i gang allerede fra oktober med en rundrejse, hvor han nåede rundt i alle regionerne. Næststærkeste oppositionskandidat, Alikhan Baimenov fra partiet Ak Zhol, kom først i sving i sidste halvdel af november. De to svageste, miljøforekæmperen Mels Eleussizov og kommunisten Yerasyly Abylkassymov, nåede ikke op til min provins. Vælgermøderne for Tuyakbay nød stor tilstrømning, men også chikane overalt i landet. Enten var strømmen gået lige den dag, hvor man skulle på scenen (eks.: Koktobe i Pavlodar region) eller der blev sendt ballademagere ind til at spolere møderne med hujen og anden provokerende optræden. Urostifterne stammede fra præsidenttro partier eller var ansatte på virksomheder ledt af præsidentens støtter. Desuden blev møderne så vidt muligt forlagt til lokaliteter langt fra bymidterne. Endvidere blev Tuyakbais aktivister chikaneret af myndighederne (tilbageholdt, arresteret, materialer beslaglagt) eller intimideret. Det er mit indtryk, at disse indgreb hørte op hen mod midten af november 2005.

Anderledes så det ud med Nursultan Nazarbaevs vælgermøder. Selv deltog han ikke, men gjorde ledende repræsentanter fra hans støttepartier — herunder hans datter Dariga Nazarbaeva — fagbevægelsen og ungdomsorganisationer. De blev afholdt på favorable lokaliteter midt i byerne og brugte heppekor. Desuden kunne Nazarbaevs valgmaskine afholde en række "tilslørede" arrangementer, som var under dække af fester eller jubilæer for offentlige og private virksomheder, men hvor tilstedeværet af plakater, streamere og univernerede aktivister ikke levned nogen tvivl om formålet. Denne brug af offentlige midler og andre finansieringskilder bidrog til at ulige udgangspunkt for kandidaterne.

Hver kandidat rådede nemlig over et beløb på 20 millioner tenge tildelt fra den centrale valgkommission til politisk aktivitet. Desuden havde hver kandidat ret til at supplere op med egne midler til et vist maksimum. Ved at komme under andre "hatte" som hed "indvielse af en ny generator" eller "varmeopkrævningens 20-års-jubilæum" kunne Nazarbaevs valgkontorer pludselig fremvise meget større aktivitet end det, som hans kampagnefond ellers tillod.

Valgdagen

Valgdagen 4. december 2005 forløb relativt roligt. Der var ingen gentagelse af scener fra valgene i Kirgisien, Ukraine og Georgien 2004-2005 med svindel, fulgt op af ”kulørte revolutioner”. Der var dog overtrædelser af andre principper såsom retten til selv at bestemme, om man ville stemme. ODIHR kunne dokumentere, at studerende blev tvunget hen til valgstederne, hvor deres professorer førte bog over, om de stemte. Optælling og protokollering foregik uden graverende uregelmæssigheder.

Valgsteder, som også havde elektronisk afstemning som en mulighed, virkede bedst, fordi optællingen foregik elektronisk og hurtigt. Kazakhstan har ellers tradition for meget langvarige optællinger, som først slutter i morgentimerne efter valgdagen.

Den elektroniske afstemning nød ikke oppositionens tillid. ODIHRs elektroniske valgekspert, en programmør fra Holland, delte ikke denne holdning. ”Jeg ville ønske, at vi i Nederlandene havde en elektronisk afstemningsmåde som den, de har her i Kazakhstan,” betroede han mig.

Erik Thau-Knudsen